

© Долженков О.О.

4. Молчанова Е.В. Проблема ценностных ориентаций личности в структуре самосознания: дисс...канд.филос.наук: Чебоксары, 2011.- 114 с.
5. Бевзенко Л. Жизненный успех, ценности, стили жизни. // Социология: теория, методы, маркетинг. – 10/2007. – №4. – С.132-151
6. Парсонс Т. Система современных обществ. - М.: Аспект-Пресс, 1998.- 270 с.
7. Вардомацкий А.П. Сдвиг в ценностном измерении? // Социологические исследования. - 1993. - №4.
8. Лапин Н.И. Модернизация базовых ценностей россиян // Социологические исследования. — 1996. — №5.- С3-23.
9. Меретукова З. К. Методология научного исследования и образования : учебное пособие для студентов, занимающихся НИР и аспирантов / З. К. Меретукова. - Майкоп, 2003. - 244 с.
10. Ручка А. Динаміка ціннісних відданостей населення України: 1991-2000 роки // Соціокультурні ідентичності та практики. - К.: Інститут соціології НАН України, 2002. –С.26

*Долженков О.О., докт.політ.н., доцент, професор кафедри політичних наук
Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського.*

УДК 007 (477)

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

У статті уточнюється місце ЗМІ в межах політичної системи України та існуючого в державі політичного режиму; визначено основні проблеми, що в комплексі не сприяють повноцінному функціонуванню ЗМІ, дано відповідні рекомендації та прогнози.

Ключові слова: засоби масової інформації, політичний режим, інформаційна політика, суспільна свідомість.

СРЕДСТВА МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ УКРАИНЫ

В статье уточняется место СМИ в рамках политической системы Украины и существующего в государстве политического режима; определены основные проблемы, которые в комплексе не содействуют полноценному функционированию СМИ, даны соответствующие рекомендации и прогнозы.

Ключевые слова: средства массовой информации, политический режим, информационная политика, общественное сознание.

MASSMEDIA IN THE POLITICAL SYSTEM OF UKRAINE

The place of mass media in the framework of political system of Ukraine and political regime existing in the state is being précised in this article; the main problems which taken in general do not let the mass media to function effectively are defined, the respective recommendations and prognosis are given.

Keywords: mass media, political regime, informational policy, public conscience.

Засоби масової інформації є виразником інтересів суспільних груп, прошарків, окремих людей і з цієї точки зору відіграють в межах політичної системи сучасного суспільства важливу інституціональну роль. Поряд із законодавчою, виконавчою та судовою владою їх інколи називають «четвертою владою». Звичайно, ЗМІ не можуть управляти - приймати рішення, наказувати, зобов'язувати, притягати до відповідальності. ЗМІ здійснюють свою політичну, управлінську роль у політичній системі шляхом обговорення, підтримки, критики й осуду різних політичних програм, платформ, ідей і пропозицій окремих осіб, громадських формувань, політичних партій, фракцій й

донесення позицій опозиційних партій до електорату та роль своєрідного громадського контролю і розголосу його результатів [1, с. 138-139]. Сучасні соціальні та гуманітарні дисципліни так чи інакше торкаються питань функціонування засобів масової інформації. Зокрема, в рамках політичної науки ця проблематика досліджувалась з різних точок зору, представниками різних наукових шкіл і напрямків.

Серед перших дослідників ЗМІ слід згадати Т. Адорно, Р. Даля, Г. Ініса, М. Маклюєна, Г. Маркузе, О. Тоффлера, П. Шампань, М. Фуко. Американський вчений Джон Томпсон дослідив взаємозв'язок між еволюцією ЗМІ та формуванням індустріального суспільства.

Соціальні та політичні функції ЗМІ досліджували Г. Лассуелл, К. Райт, Д. Макквейл. Роль ЗМІ та масової комунікації цілому займає центральне місце у різноманітних концепціях розвитку "інформаційного суспільства". Німецький дослідник Ю. Габермас простежив роль засобів інформації в формуванні "громадянської сфери".

Діяльність ЗМІ на пострадянському просторі розглядають російські автори - І. Засурський, Ю. Качанов, А. Соколова та інші. Теоретичні основи вивчення ЗМІ пропонуються в роботах українського дослідника Г. Почепцова, а Р. Шпорлюк наводить фактичні параметри діяльності ЗМІ в Україні. Українські вчені Н. Костенко, В. Лісничий, В. Луговий, С. Макєєв, А. Клепиков, А. Палійчук, І. Поліщук, С. Телешун, М. Томенко, Д. Яковлеваналізують політичну роль ЗМІ в українському суспільстві. Вагомий внесок у цю проблематику внесли також П. Ворона та А. Мучник.

Разом з тим, аналіз літератури з теми дозволяє зробити висновок, що функціонування українських ЗМІ у політичному контексті має значну специфіку, яка певною мірою недостатньо концептуалізована у вітчизняній політичній науці, та відповідно визначити такі завдання пропонованої статті:

- уточнити місце ЗМІ в межах політичної системи України та існуючого в державі політичного режиму;
- визначити основні проблеми, які не сприяють повноцінному функціонуванню системи ЗМІ;
- дати певні рекомендації та прогнози з цього питання.

Влада неспроможна функціонувати адекватно та є нестабільною у разі, коли відсутній діалог між виборцями, громадянським суспільством та органами публічної влади. Це твердження є справедливим насамперед для демократичних політичних режимів, що відповідно до своєї сутності мають потребу в постійній інформаційній взаємодії між населенням та органами публічної влади, їх посадовими особами. Але і недемократичні політичні режими, хоча й меншою мірою, залежать від наявності такого діалогу, хай навіть він відбувається і у специфічних формах. Взаємодія між державою і суспільством залежить від рівня розвитку інформаційних технологій і структур, комунікаційних каналів. Чим повнішою інформацією володіють громадяни, тим прозорішою є політика і тим легше надати їй демократичного змісту. Так чи інакше, найважливішим засобом висловлення, формування, зміни громадської думки, формою контролю суспільства над державними структурами є засоби масової інформації. Вони безперечно належать до найважливіших інститутів громадянського суспільства, які визначально впливають на розвиток політичної системи. Конституційне регулювання у сфері інформаційного забезпечення демократії гарантує кожному свободу поглядів, переконань та їх вільне висловлення. Монополізація ЗМІ державою, громадськими об'єднаннями або окремими громадянами, а також цензура за демократичного розвитку не допускаються. У реальності ж відбувається дещо інше. Передбачаючи оперування небаченими досі обсягами інформації для мільйонів людей, ЗМІ не лише суттєво впливають на сферу праці, побуту, дозвілля, політичного життя, відображають і формують громадську думку, а й задають соціальну суть подій, які відбуваються, програмуючи тим самим поведінку громадян [2, с. 101-102]. Якщо взяти до уваги те, що значна частина інформації, що ретранслюється ЗМІ – це політична інформація, можна зробити висновок, що саме ЗМІ формують масові уявлення про політичні феномени взагалі, створюють пануючий у суспільній свідомості образ політичної реальності. І тут уже, як показує досвід демократизації, спрацьовують або не спрацьовують історично чи інституціонально детерміновані чинники політичної культури.

Зокрема, протягом другого президентського строку Л. Кучми Україна неодмінно входила до першої десятки країн світу, в яких міжнародні інституції відзначали серйозні проблеми із свободою слова [3, с. 541].

Проблема функціонування ЗМІ в Україні за сучасних умов розглядається як важлива складова державної стратегії. При цьому традиційно, саме в якості стратегічної проблеми, відзначають заангажованість українських ЗМІ та фактичну відсутність в Україні розвиненого інформаційного

ринку [4, с. 611-686]. Діяльність ЗМІ в Україні з початку 90-х рр. виявила відсутність теоретичного підґрунтя їх функціонування в нових демократичних умовах. Звідси, як зазначає В. Петренко, у 1991 - 1995 рр. гостро постав дефіцит у визначенні чітких орієнтирів програмної політики щодо визначення нових соціально-економічних та морально-політичних орієнтирів, що, у свою чергу, породило жорстку опозиційність ЗМІ до офіційної влади [5, с. 22-23].

У першій половині 90-х рр. офіційною владою була явно недооцінена роль законодавчого забезпечення діяльності ЗМІ. Лише у другій половині 90-х рр. з'явилася низка законів України, необхідних для унормування розвитку інформаційної сфери: «Про державну підтримку засобів масової інформації», «Про засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про зв'язок», «Про державну таємницю», «Про рекламу» та ін. Однак економічна ситуація в країні "породжує політичну і фінансову залежність пресивід владних структур і наближених до них політичних сил", внаслідок чого законодавча база діяльності ЗМІ в Україні "має, як правило, декларативний характер, не працюючи на повну силу". Проблеми свободи слова, преси, прав журналістів "залишаються незадоволеними й не відповідають принципам демократичного суспільства" [6, с. 149]. Затримка з нормативним забезпеченням діяльності ЗМІ разом із неефективністю проведення соціально-економічного та політико-правового реформування суспільства обернулася цілим комплексом проблем. Спираючись на дослідження фахівців з інформаційного розвитку, спробуємо визначити основні з них.

1. Політична ситуація в Україні характеризується стійкою тенденцією до зміцнення політики фінансових структур, що посилюють свій вплив на ЗМІ. За цих умов виникає небезпека значного послаблення зворотного зв'язку між владою і народом. Унаслідок цього, як слушно зазначають О. Білорус та О. Зернецька, назріває необхідність розробки глобальної міжнародної медіа-політики і забезпечення захисту права людей на комунікацію. Це, зокрема, передбачає розбудову законотворчих, регулятивних та наглядових структур у сфері ЗМІ [7, с. 125-127]. Проаналізувавши наявний в Україні розрив між декларуванням "правильних" принципів і потребами реальних "правил гри" на медіаринку, Ю. Кобзар визначає основні завдання і магістральні напрями цього процесу (а разом із тим показує "прогалини" в національному інформаційному просторі):

- "збільшення інвестиційної привабливості суб'єктів українського медіаринку, забезпечення розширеного виробництва національного інформаційного продукту;
- реформування системи регулятивних механізмів для забезпечення якісного зростання економічної, технологічної та змістовної складових національного медіаринку;
- законодавча реалізація принципу "незалежності" можливостей впливу на інформаційну діяльність ЗМІ;
- реформування національного інформаційного законодавства відповідно до європейських та світових стандартів" [8, с. 55].

2. ЗМІ серед інших функцій у демократичних країнах виконують роль важливого чинника формування позитивного образу держави. В Україні на сьогодні утворилася ситуація подвійної безвідповідальності за імідж країни як владної еліти, так і журналістів. ЗМІ активно продукуються й тиражуються різноманітні зразки субкультури, які видаються за прояви української національної культури. Причиною утвердження такої тенденції відторгнення і руйнування попередніх цінностей, характерне переважно для першої половини 90-х рр. Після прийняття Конституції України 1996 р. у сфері функціонування ЗМІ розпочався процес вибору політичних пріоритетів. Дотепер цей етап супроводжується відчайдушною політичною боротьбою на тлі економічної розрухи. Така ситуація зумовлює розтягування засобів масової інформації по різних партіях, громадських організаціях, комерційних структурах. Останні ж, як відомо, більше турбуються про власне благополуччя або про "відробляння" закордонних грантів, аніж про імідж України.

3. Актуальною проблемою для України, яка потребує розв'язання, є існування політичної цензури (насамперед, у вигляді "жорсткої" редакційної політики). Визначилася тенденція, котра склалася в Україні в період другого президентського строку Л. Кучми, коли під час кожної політичної кризи влада чинила все потужніший тиск на ЗМІ. Причому після згасання кризи ситуація ніколи не поверталася у бік покращення, а завжди лише в бік погіршення. Хоча в Україні навіть у 2003 - 2004 рр. не йшлося про введення цензури як системної організації інформаційної діяльності держави стосовно усіх ЗМІ без винятку, скоріше доводиться констатувати маніпулятивне функціонування пулу провладних ЗМІ (у першу чергу електронних), відсутність забезпеченості механізмів реалізації конституційного права кожного на інформацію. Зокрема, недостатніми й чітко не визначеними були (і залишаються): ресурси для відкритого доступу до інформації на безоплатній та комерційній основі;

компетенція державних органів щодо створення передбачених чинним законодавством структур для забезпечення широкого доступу до інформації; збалансування інтересів громадян і дій державних інституцій в контексті консолідованої відповідальності всіх суб'єктів інформаційної діяльності за додержання вимог Конституції і законів.

4. Політична криза, що виникла в Україні наприкінці 2004 р., засвідчує визначальну роль, яку відіграли в її виникненні ЗМІ. З одного боку, ЗМІ в руках влади відіграли роль своєрідного тарану, застосовуваного повсюдно адміністративного ресурсу. Зокрема, максимально було використано посадову підпорядкованість керівників інформаційних структур. Влада спотворювала інформацію про вибори, дані про основного опонента. Зрештою, це й призвело до різко вираженого протесту населення, пов'язаного з використанням громадянами свого права на об'єктивну інформацію. З другого боку, не менш важливим фактором мобілізації прихильників опозиції на акції громадянської непокорності стали окремі друковані та електронні ЗМІ, а також інтернет-видання. Навіть побіжний аналіз їхньої діяльності в період кризи свідчить, що "мобілізаційна" роль провідних опозиційних ЗМІ була частиною заздалегідь підготовленого плану дій на випадок фальсифікації виборів, а їхня інформаційно-пропагандистська діяльність, очевидно, координувалась з єдиного центру. Не беручи до уваги ціннісні моменти, слід визнати, що з функціональної точки зору і влада, і опозиція в даному випадку використали підконтрольним ЗМІ як інструментарій для забезпечення своїх політичних проектів.

5. Однією з гострих проблем становлення інформаційної сфери в Україні є спроби маніпулювання суспільною свідомістю. Останнє включає навмисне змішування аналітичної інформації з агітацією на користь певної особи, політичного лідера, кандидата в депутати. Пресою та телебаченням, а особливо інтернет-виданнями, активно використовуються такі методи політичної пропаганди, як інтерпретація, замовчування, навішування ярликів та ін. Запобігти тотальному спотворенню інформації, як показує світовий досвід, можна через задіяння опонуючої функції мас-медіа. Однак, така функція в Україні поки що не реалізується: мусимо констатувати, що впливових опонуючих владі ЗМІ в нас немає через відсутність згуртованої опозиційної сили. Що ж стосується видань численних політичних партій, то їх навряд чи можна вважати виразником дієвої опозиції, оскільки їх аудиторія звужена до обмеженого ідеологічного сегмента. Як провладні, так і опозиційні видання не гребують інколи використанням таких непривабливих методів пропаганди, як навішування ярликів, прямі образи, викривлена інтерпретація інформації. Симптоматично, що ситуація сутнісно не змінилась у 2005 р., коли колишня влада стала новою опозицією, та у 2010 році, коли провладні та опозиційні сили знову «помінялися місцями».

Разом із цим, вільне поширення інформації всією мережею робить неможливим тотальний контроль держави над суспільством, що демонструє несумісність Інтернету з авторитаризмом. Нові форми масових комунікацій розширюють можливості вільного обміну думками, що сприяє розвитку плюралістичного суспільства, зміцнюючи, таким чином, його демократичний характер. Проте користуючись електронними медіа, не слід абсолютизувати їх позитивні риси, оскільки Інтернет розмиває межі між актуальною на даний час і минулою інформацією. З іншого боку, інтернет-журналістика позбавлена будь-яких табу, що дозволяє висвітлювати різну інформацію, тому доволі важко перевірити якість і істинність цієї інформації [9, с.23].

А це підводить автора до висновку, що існує небезпека підміни справжнього реформування системи ЗМІ, утворення громадського телебачення та радіо простою мімікрією власників медіа-ресурсів під запити нової влади. Проявом політичної далекоглядності було б перевести питання реформування ЗМІ саме у системну, законодавчу площину, відмовившись від примітивної практики "побудови відносин" з їх власниками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ворона П.В. Місцеве самоврядування і політичні партії в Україні: [монографія] / П.В. Ворона. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. – 184 с.
2. Кашавцева С. Политическая коммуникация: проблемы, ожидания, возможности /С. Кашавцева // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2002. - № 1. – С. 101-108.
3. Крисаченко В.С., Степико М.Т., Власюк О.С. та ін. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи / В.С. Крисаченко. – К.: НІСД, 2003. – 632 с.

© *Дорожко І.І.*

4. Стратегії розвитку України: теорія і практика / За ред. О.С. Власюка. – К.: НІСД, 2002. – 864 с.
5. Петренко В. Комплекс підпорядкованості, абостановлення ЗМІ в незалежній Україні / В.Петренко // Віче. – 2001. - № 10. – С. 22-23.
6. Органи державної влади України / За ред. В.Ф. Погорілка: Монографія. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2002. – 592 с.
7. Білорус О., Зернецька О. Право на комунікацію: концепція глобальної комунікаційної політики в інформаційну еру / О. Білорус, О. Зернецька // Віче. – 2000. - № 2. – С. 115-132.
8. Кобзар Ю. Інформаційне законодавство: Європейський вектор розвитку / Ю. Кобзар // Віче. – 2003. - № 2. – С. 51-55.
9. Юрченко Є. Особливості використання Інтернету у виборчій кампанії / Є.Юрченко // Віче. – 2008. – №2. – С. 22-24.

Дорожко І.І., кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології. Харківського національного педагогічного Університету імені Г. С. Сковороди.

УДК 37.018.1 : 392.3

РОДИННЕ ВИХОВАННЯ У СУЧАСНИХ ВИКЛИКАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті розкриваються актуальні питання, що постають у площині родинного виховання під тиском глобалізаційних процесів. Спосіб сучасного сьогодення – постійні зміни. Зміни стосуються політичної, економічної, соціальної сфери. Втрачають якісного значення стосунки, людські спільноті, приналежність до яких визначається продовженням роду, народженням дитини, а не мимовільним існуванням міжособистісних зв'язків. Трансформація традиційної сім'ї є об'єктивним процесом, який прискорюється внаслідок глобалізаційних процесів.

Ключові слова: глобалізація, особистість, сім'я, виховання.

СЕМЕЙНОЕ ВОСПИТАНИЕ В СОВРЕМЕННЫХ ВЫЗОВАХ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

В статье раскрываются актуальные вопросы, возникающие в плоскости семейного воспитания под давлением глобализационных процессов. Способ современного настоящего - постоянные изменения. Изменения касаются политической, экономической, социальной сферы. Качественно меняются отношения, человеческие общности, принадлежность к которым определяется продолжением рода, рождением ребенка, а не произвольным существованием межличностных связей. Трансформация традиционной семьи является объективным процессом, который ускоряется вследствие глобализационных процессов.

Ключевые слова: глобализация, личность, семья, воспитание.

FAMILY EDUCATION IN MODERN CHALLENGES OF GLOBALIZATION

The article describes the current issues facing the pane family education under the pressure of globalization. Method of modern present - constant changes. Changes related with political, economic, social sphere. Lose qualitative value relations, human community, membership of which is determined to procreation, childbirth, not spontaneous existence of interpersonal relations. Transforming the traditional family is an objective process that is accelerated as a result of globalization.

Key words: globalization, personality, family, education.

Майбутнє відрізняється від минулого тим, що залишає для особистості простір щодо вибору та способу дії. Можливість здійснювати вибір дає дорогу у майбутнє. Без вибору немає майбутнього, навіть, якщо необхідно відмовитись від нього та вибрати вільний рух течії сучасного світу. Так само, немає майбутнього і без способу дії, навіть, якщо дія не може позбавитись від звичних паттернів, не